

О. В. Родіонов, д.е.н., професор, Луганський національний аграрний університет

І. М. Манько, асистент, Луганський національний аграрний університет

У статті розглянуто підхід до забезпечення фінансової стійкості підприємств, який містить інструментарій механізму санації. Розглянуто механізм управління процесом санації аграрних підприємств на підставі окремих локальних механізмів.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість, механізм, санація, управління, розвиток.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку України характеризується гострими фінансово-економічними та соціальними кризами підприємств та галузей. Труднощі в проведенні економічних реформ загострили проблему неплатоспроможності та банкрутства підприємств аграрної сфери. Це, у свою чергу, впливає на управління ними, вимагає розвитку інноваційних технологій менеджменту, адекватних ринковим умовам роботи, перегляду концепцій управління з орієнтацією на адаптивне управління та перманентний моніторинг появи кризових явищ. Загострення фінансових проблем підприємств, останніми роками, обумовлює необхідність пошуку способів забезпечення фінансової стійкості підприємств регіону. Серед різних способів забезпечення фінансової стійкості підприємств доцільно відокремити проблеми організаційного забезпечення. Визначення фінансових проблем підприємства, їх попередження, а у випадках неможливості запобігання ним – свідоме та кваліфікаційне управління ними, вихід з фінансової кризи – є актуальними напрямками розвитку фінансових відносин на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у вирішення окремих аспектів даної проблеми таких українських та закордонних вчених, як І. Бланк [3], О. Віханський [5], В. Герасимчук [6], О. Градов [7], В. Забродський [9], М. Кизим [9], Т. Клебанова [10], Б. Мільнер [19], Ю. Пахомов [17], В. Пономаренко [14], А. Пригожин [15], О. Пушкар [16], Б. Санто [17], В. Семиноженко [18].

Необхідно зауважити, що певні проблеми концептуального, методологічного та методичного характеру є недостатньо розглянутими, та потребують подальшого дослідження. Зокрема, до таких відноситься методологія управління стратегічним розвитком підприємства з урахуванням нелінійного характеру перебігу економічних процесів і його циклічності [2; 18].

Метою дослідження є визначення організаційного забезпечення фінансової стійкості підприємств за допомогою інструментарію механізму санації, а також розгляд основних складових механізму санації сільськогосподарських підприємств з урахуванням сучасних економічних умов.

Основні результати дослідження. Система забезпечення фінансової стійкості підприємств регіону складається з сукупності організаційних

аспектів і механізмів. Одним з таких є санація підприємств. Механізм санації, як організаційний аспект управління фінансової стійкості підприємства, є складним.

У теорії та практиці управління існує декілька визначень поняття «механізм». Проблема визначення механізму, як такого, методологічно вирішена в філософії і у фізиці. Під механізмом прийнято розуміти взаємозв'язок між взаємодіючими суб'єктами, який забезпечує перетворення одного типу рушійних сил в інший тип таких сил або в об'єктивний результат.

У словнику механізм визначається як система тіл, призначена для перетворення руху одного чи декількох тіл, в необхідні рухи інших тіл. Механізм містить в собі такі вхідну і вихідну ланку, джерело руху, система передачі руху. За допомогою механізму один стан підприємства перетворюється в інший стан, наприклад, від фінансової кризи до платоспроможного стану.

Під механізмом розуміємо сукупність елементів системи, що взаємодіють за певними принципами та умовами, виконують встановлені за вимогами функції, на основі чого забезпечується стійкість функціонування певної системи.

Санація, як елемент забезпечення фінансової стійкості підприємства, має певні функції і завдання в структурі механізму фінансової стійкості підприємства. Оскільки санація є системою взаємопов'язаних заходів (організаційно-економічних, фінансових, соціальних тощо), то успіх санації можливий за умови дії механізму санації, важливою складовою якого є як організаційний, так і фінансовий механізми.

Сучасна економічна наука останнім часом значну увагу приділяє організаційно-економічним та фінансовим механізмам підприємства як самостійного господарюючого суб'єкта, або економічним та фінансовим механізмам держави. Обґрунтування уявлення про механізм санації починається зі з'ясування сутності загального поняття – «механізм» і після цього підведення під загальне поняття – механізм структурних елементів санації як його складових. Проблема економічного і фінансового механізму знайшла своє відображення в працях багатьох вчених.

В роботі Т.С Клебанової фінансовий механізм розглянутий як спосіб впливу суб'єкту на об'єкт фінансової системи, зовнішню форму прояву практичної реалізації функції фінансів. Крім

цього, пропонується розглядати фінансовий механізм як сукупність різних форм і методів використання державою фінансів з метою забезпечення реалізації відповідної фінансової політики в рамках економічної системи.

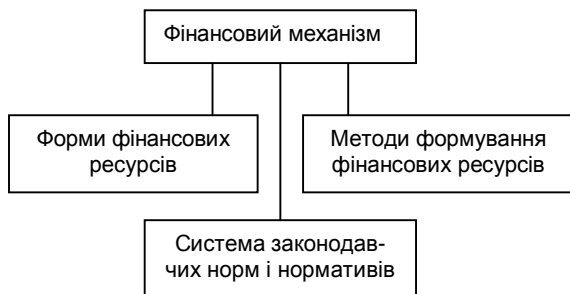

Рис. 1. Структура фінансового механізму

Елементи фінансового механізму використовуються при визначенні державних доходів і видатків організації бюджетної системи, фінансів підприємств та ринку цінних паперів. Саме різноманіття фінансових взаємозв'язків передбачає застосування більшості видів, форм і методів їх організації (елементів фінансового механізму). Держава в особі та законодавчих виконавчих органів влади на основі ретельного вивчення дії економічних законів, закономірностей розвитку фінансів, завдань економічної і фінансової політики визначає методи розподілу суспільного продукту, національного доходу, форми грошових накопичень, передбачає види платежів, визначає принципи та напрями використання державних фінансових ресурсів. Для ефективного використання фінансів найбільшого значення набувають планування і прогнозування, нормативне оформлення застосованих способів організації фінансових відносин (податків, видатків), контроль за правильністю застосування різних видів, форм і методів фінансових відносин [10].

В роботі М.О. Кизима фінансовий механізм визначається як сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства [9].

Фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на вирішення окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта. При цьому розрізняють забезпечувальну і регулятивну його дію. Забезпечувальна проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покритті повсякденних потреб і характеризує пасивний вплив фінансової забезпечення. Регулятивна дія здійснює вплив через виділення достатніх коштів та через конкретну форму фінансового забезпечення і характеризує його активний вплив.

У цілому ж дія фінансового механізму спрямована на реалізацію економічних інтересів учасників фінансових відносин. Вона має наступні напрямки свого прояву: на основі фінансових ін-

струментів встановлюються певні пропорції розподілу доходів, які впливають на забезпеченість фінансовими ресурсами; на основі встановлення певних пропорцій розподілу доходів встановлюється відповідна система реалізації економічних інтересів.

В роботі А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, А.К. Кінаха, В.П. Семиноженко фінансовий механізм розглядається на макрорівні і характеризує фінансовий механізм як сукупність економічно-організаційних та правових методів, форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. При цьому розглядається фінансовий механізм як інструмент реалізації фінансової політики держави [8]. Фінансовий механізм складається з двох підсистем [8]: фінансового регулювання і фінансового забезпечення. Фінансове регулювання – це регламентування розподільних відносин в суспільстві й на окремих підприємствах. Оскільки фінанси являють собою розподільні й перерозподільні відносини, то фінансові методи регулювання, по суті, є методами розподілу. Існують два методи розподілу доходів: сальдовий і нормативний.

Сальдовий метод передбачає виділення підсумкового (сальдового) елемента в розподілі доходу. Нормативний метод розподілу полягає в тому, що всі елементи розподілу визначаються за нормативами, які встановлюються стосовно об'єкта розподілу.

Під фінансовим забезпеченням розуміється підсистема (метод фінансового впливу) фінансового механізму підприємства, складовими якого є такі форми як самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування (інвестування, бюджетні асигнування тощо). Різні форми фінансового забезпечення використовуються на практиці одночасно через установаження оптимального для даного етапу розвитку суспільства співвідношення між ними [18].

Але інші автори [19] відносять кредитування, інвестування, самофінансування і т. ін. не до фінансових методів, а до фінансових відносин.

Дослідник проблем визначення фінансового механізму [10] визначає, що у фінансовому механізмі організації економіки можна виділити шість основних елементів: фінансові методи, фінансові важелі, правове, нормативне та інформаційне забезпечення.

Слово «метод» – грецького походження, означає спосіб для досягнення якоїсь мети. З огляду на це можна сказати, що система фінансових методів – це сукупність фінансових способів, які використовують у фінансовій діяльності господарські суб'єкти (держава, фірма, організація тощо) для виконання своїх функцій.

Фінансовий важіль – це спосіб дії при використанні фінансового методу. У науковій літературі відсутня одностайність у визначенні сутності методу і важеля. Наприклад, до фінансових методів відносять оренду, лізинг, факторинг. На-

справді ж, вони є важелями одного методу, який називають кредитуванням. Отже, один метод, як спосіб дії, може мати кілька важелів [2-5].

Аналітичний підхід до визначення й оцінки найважливіших фінансових методів фінансового механізму організації фінансової стійкості підприємств надає можливість виділити такі методи: планування, інвестування, кредитування, фінансування, ціноутворення, оподаткування, господарський розрахунок, фондоутворення, страхування, дисконтування.

Фінансовий механізм в історичному розвитку зазнав суттєвих змін. Одні фінансові методи і важелі відживають і натомість з'являються нові. Такі з них, як лізинг, факторинг, франчайзинг, форфейтинг тощо особливо важливі – вони сприяють становленню ринкових умов [4].

В роботі [14] розглянуто точки зору вчених щодо сутності і змісту поняття «фінансовий механізм». Фінансовий механізм розглянутий як складова частина господарського механізму, сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин.

Різні автори акцентують різні аспекти при визначенні фінансового механізму: структурний склад, система заходів, сукупність методів, форм та важелів тощо.

Таким чином, функціональні підсистеми (методи), що діють за допомогою важелів по суті є системою передачі руху від кризового стану до платоспроможного стану.

Весь процес санації можна здійснити за допомогою механізму, в основу якого покладено постулат використання можливостей і який містить чотири локальних механізми:

1. Механізм оцінки схильності підприємства до банкрутства. Цей механізм необхідний для тих підприємств, які підлягають досудовій санації або для підприємств, проти яких були порушені справи про банкрутство, але через ті чи інші причини кредитори відкликали свої судові позови.

Метою цього механізму є оперативна діагностика за допомогою існуючих стандартних методів схильності підприємства до банкрутства. У даному випадку під схильністю до банкрутства розуміються різні стадії неплатоспроможності підприємства, тобто тимчасова, періодична і хронічна неплатоспроможність [7]. Визначення стадії неплатоспроможності підприємства впливає на розробку конкретних управлінських заходів щодо його санації.

Методика оцінки схильності до банкрутства передбачає такі етапи:

1. Вибір методу оцінки схильності підприємства до банкрутства: експертні методи, методи вибору.

2. Оцінка схильності підприємства до банкрутства: якісні та кількісні методи оцінки схильності підприємств до банкрутства.

3. Формування карти (регіональної, галузе-

вої) підприємств-боржників: методи кластеризації.

За допомогою даного механізму керівник може однозначно відповісти на запитання про розвиток кризи на підприємстві та оперативно віддати розпорядження про детальний аналіз ситуації, що склалася.

2. Механізм кількісної оцінки стану підприємства. Метою механізму є одержання однозначної кількісної оцінки стану підприємства. Доцільність вибору подібної оцінки диктується легкістю економічної інтерпретації результатів: керівникові організації набагато зручніше оперувати однією кількісною оцінкою при аналізі, оцінці та розробці управлінських рішень щодо досліджуваного процесу. Слід зазначити, що кількісні оцінки мають багатобічну структуру.

Проаналізувавши різні види кількісних оцінок і виходячи з цілей даного дослідження, пропонується використовувати рівневу оцінку. Як інструментарій визначення такої оцінки доцільно використовувати один з методів таксономії – метод рівня розвитку. Перевага цього методу полягає в тому, що він дозволяє одержати рівневу кількісну оцінку стану підприємства у вигляді інтегрального показника, який синтезує в собі різноманітний вплив великої кількості економічних показників.

Необхідно зазначити, що кількісну оцінку стану, який склався на підприємстві, пропонується проводити не тільки на основі отриманих значень загального інтегрального показника, а також на основі локальних інтегральних показників. Ця деталізація дозволяє визначити, які сфери діяльності підприємства суттєво впливають на загальну ситуацію (загальний інтегральний показник) за рахунок чого ситуація на підприємстві погіршується.

Визначення загального інтегрального показника, який характеризує сформований на певний момент часу стан підприємства, дозволяє сформувати класи кризи з використанням методів кластеризації. Отримані класи дозволяють ідентифікувати поточні стани і використовуються при визначенні тенденції розвитку кризових явищ на підприємстві.

Методика кількісної оцінки стану підприємства включає:

1. Кількісну оцінку стану підприємства: методи таксономії.

2. Визначення тенденції розвитку загального та локальних інтегральних показників: методи декомпозиції часових рядів.

3. Визначення джерел розвитку негативних тенденцій на підприємстві: методи дискримінантного аналізу.

4. Висновки та рекомендації.

3. Механізм прогнозування тенденції розвитку кризових явищ. Цільова спрямованість даного механізму полягає у визначенні тенденції розвитку кризових явищ на підприємстві за допомогою прогнозу загального і локальних інтегральних по-

казників.

Методика прогнозування тенденції розвитку кризи передбачає такі етапи:

1. Прогнозування стану підприємства на підставі загального інтегрального показника: методи прогнозування, методи вибору.

2. Прогнозування стану підприємства на підставі залежності загального інтегрального показника від сукупності локальних показників: методи прогнозування.

3. Прогноз класу кризи, до якого буде належати підприємство у майбутньому: методи дискримінантного аналізу, методи розпізнавання образів.

4. Аналіз обраних рішень.

Даний механізм безпосередньо пов'язаний з побудовою економіко-математичних моделей, оскільки на основі їх використання робиться висновок про посилення чи послаблення розвитку кризи на підприємстві. Виходячи з цілей дослідження, пропонується побудувати динамічні моделі залежності локальних інтегральних показників від часу та регресійну модель залежності загального інтегрального показника від сукупності локальних інтегральних показників. За допомогою динамічних моделей будуть визначені тенденції розвитку кризових явищ в окремих сферах діяльності підприємства, а також буде здійснений прогноз щодо даного розвитку. Побудова регресійної моделі дозволить [18]:

- визначити тенденцію розвитку кризових явищ на підприємстві;

- визначити силу впливу локальних інтегральних показників на загальний показник.

4. Механізм розробки комплексу управлінських рішень щодо локалізації розвитку кризи. Даний механізм передбачає побудову таблиць управлінських заходів, що дозволять керівництву залежно від класу кризи, в яку потрапило підприємство, розробити тактику його виведення зі стану кризи.

Методика формування санаційних заходів включає такі етапи:

1. Визначення сфер діяльності підприємств,

за допомогою яких відбудеться оперативна санація: методи дискримінантного аналізу.

2. Розробка управлінських рішень з санації підприємства: методи вибору.

На першому етапі передбачається використовувати дискримінантну функцію, що дозволяє визначити, за рахунок яких сфер діяльності підприємства у сформованій ситуації можна знизити ступінь розвитку кризових явищ. Крім того, встановивши взаємозв'язок між розробленими локальними інтегральними показниками і видами реструктуризації, передбачається визначити, який вид реструктуризації в даних умовах принесе найбільший ефект підприємству.

Метою другого етапу є розробка наборів конкретних заходів, які класифікуються залежно від ступеня розвитку кризи і певного виду реструктуризації. Наведений механізм управління процесом санації дозволить керівництву підприємства оцінити ступінь розвитку кризових явищ, виявити джерела кризи, зробити припущення про тенденцію розвитку кризових явищ у майбутньому і, виходячи з отриманих результатів, розробити комплекс тактичних заходів щодо локалізації чи попередження розвитку негативних тенденцій у діяльності підприємства.

Висновки. Механізм процесу санації, який складається із 4 локальних механізмів (механізм оцінки схильності підприємства до банкрутства; механізм кількісної оцінки стану підприємства; механізм прогнозування тенденцій розвитку кризових явищ; механізм розробки комплексу управлінських рішень щодо локалізації розвитку кризи), дозволяє охопити весь процес санації, що передбачає розробку методологічного, інформаційного та інструментарного забезпечення з використанням форм статистичної звітності, зокрема балансу підприємства та звіту про фінансові результати. Використання механізму санації в структурі організаційного забезпечення фінансової стійкості підприємств дозволить забезпечити підприємства організаційним і управлінським інструментарієм забезпечення їх стійкості.

Список використаної літератури:

1. Антикризисное управление / Под ред. З.М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 432 с.
2. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия. / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. – Х.: ИНЖЕК, 2003. – 184 с.
3. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами. / И.А. Бланк. – К.: Итем ЛТД; АДЕФ-Украина, 1996. – 534 с.
4. Василенко В.О. Антикризисное управление предприятием. / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
5. Виханский О.С. Стратегическое управление. / О.С. Виханский. – М.: Гардарики, 2008. – 296 с.
6. Герасимчук В.Г. Развитие предприятия: диагностика, стратегия, эффективность. / В.Г. Герасимчук. – К.: Вища школа, 1995. – 267 с.
7. Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. / А.П. Градов, Б.И. Кузин. – С-Пб.: Специальная литература, 1996. – 512 с.
8. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинский, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2009. – 336 с.
9. Кизим М.О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак. – Х.: ИНЖЕК, 2003. – 144 с.
10. Клебанова Т.С. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Т.С. Клебанова, О.М. Бондар, О.В. Мозенков. – Х.: ИНЖЕК, 2003. – 272 с.

11. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. / Л.О. Лігоненко. – К.: КНЕУ, 2006. – 580 с.
12. Панасенко О.В. Моделі оцінки і аналізу схильності підприємства до банкрутства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / ХНЕУ. – Харків, 2007. – 20 с.
13. Пахомов Ю. Реформи в Украине как результат использования манипулятивных технологий / Ю. Пахомов // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 197-200.
14. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим. – Х.: ІНЖЕК, 2003. – 328 с.
15. Пригожин А.И. Организационная диагностика. / А.И. Пригожин. // Маркетинг. – 2007. – № 4. – С. 25-31.
16. Пушкарь А.И. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы. / А.И. Пушкарь, А.Н. Тридід, А.Л. Колос. – Х.: Модель Вселенной, 2007. – 452 с.
17. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. / Б. Санто. – М.: Прогресс, 2006. – 320 с.
18. Семиноженко В.П. Україна: шлях до постіндустріальної цивілізації. / В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2005. – 359 с.
19. Смирнова В.Г. Организация и ее деловая среда / В.Г. Смирнова, Б.З. Мильнер, Г.Р. Латфуллин, В.Г. Антонов. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 198 с.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

Дата надходження до редакції: 22.02.2012 р.